

Tussen tanks en toeristen

Een ooggetuigenverslag van de Egyptische Lente

Tussen 27 januari en 1 februari 2011 was ik in Cairo en maakte ik vanaf mijn hotel en het vliegveld het begin van de revolutie in alle hevigheid mee. Na een rustige aankomst op donderdagochtend in de hoofdstad, braken een dag later de protesten uit. Op vrijdag wist nog niemand wat de gevolgen van het ontstane machtsvacuüm en de steeds massaler wordende demonstraties zouden zijn. Democratie of dictatuur, het kon alle kanten op. Gedwee wachtten buitenlandse toeristen (zoals ikzelf) in hun hotelkamer via de televisie het nieuws af. Tot zaterdag was er geen telefoonverkeer mogelijk. Op zondag was er slechts zeer beperkt internet beschikbaar. Onze ogen en oren gaven ons echter voldoende indrukken van de steeds verder escalerende situatie. Overal om ons heen roken we traangas, hoorden we geweerschoten en protestleuzen en observeerden we een masculinisering en verjonging van de samenleving. De straten waren voor ons niet meer veilig. Na op zondagavond op BBC World News de oproep aan alle buitenlanders om onmiddellijk Egypte te verlaten te hebben gezien, pakte ik mijn koffers. Maandagochtend nam ik na het einde van de avondklok (die tussen 1600 en 0800 gold) een taxi naar het vliegveld en hier wachtte ik ruim een dag op mijn noodvlucht terug naar het veilige Nederland. Hieronder volgt een uitgebreid verslag van mijn verblijf in Egypte.

Hester Borm

Het begin

Hoewel de demonstratie in Egypte officieel al op dinsdag 25 januari was begonnen, raakte de samenleving pas vanaf vrijdag 28 januari ontregeld en het duurde nog enkele dagen langer voordat iedereen de ernst hiervan volledig beseftte. Toen ik op donderdag 27 januari enkele Egyptenaren sprak over de actuele politieke ontwikkelingen leken ze de demonstraties niet erg serieus te nemen: *"De demonstranten zullen een stille dood sterven. Mubarak en zijn supporters zijn niet bereid tot grote veranderingen en die zullen er dus ook niet komen."* Nadat op vrijdag er in heel Egypte gevechten uitbraken tussen demonstranten en de politie veranderde echter alles.

Op deze dag was ik zelf op bezoek bij de piramides van Giza en pas aan het einde van de middag keerde ik terug naar Cairo. Ik had geluk een taxi te kunnen vinden. Openbaar vervoer reed niet meer vanwege de protesten en enkel dankzij de misinformatie op de radio (die doodleuk beweerde dat de demonstraties voorbij waren en de rust in Cairo was weder-

gekeerd) vond ik een taxichauffeur bereid mij veilig thuis te brengen. Dit bleek al snel stukken lastiger dan geanticipeerd. Overal zagen we bendes demonstranten, brandende politievoertuigen en wegblokkades. Heel de stad was te been. Mensen smeekten om een lift en rukten bijna de auto open, zo wanhopig waren sommigen. In het centrum van Cairo hing bovendien een zeer penetrante geur van traangas die iedereen knallende hoofdpijn bezorgde. Hulporganisaties deelden monddoekjes en azijn uit om het ergste leed te voorkomen maar dit hielp nauwelijks. De politie bleef continue nieuw traangas op menigtes afvuren en de hele stad raakte bedwelmd. Uiteindelijk lukte het ons bij het hotel te komen. Eenmaal daar aangekomen hoorde ik de schokkende verhalen van andere hotelgasten aan die in Cairo waren gebleven en gezien de nabijheid van het Tahrirplein veel meer van de onrusten hadden meegekregen. Een toerist had een filmpje gemaakt dat liet zien hoe de

politie tegen de demonstranten vocht tegenover ons hotel. Het leek wel een spel Stratego. Surreëel, doch echt.

Zaterdag en zondag

Op zaterdagochtend verzamelden alle hotelgasten zich in de woonkamer om gezamenlijk naar afwisselend BBC World News, CNN en Nile TV (in het Arabisch) te kijken. Egypte was wereldnieuws! Beelden concentreerden zich op het Tahrirplein, Mubarak en in toenemende mate op de plunderingen en geweldsmisdrijven gepleegd door profiteurs. Hoewel men zeer kritisch was over de corrupte, alom verachte politie in Egypte, zag men wel in dat een machtsvacuüm geen aantrekkelijk alternatief was. Dus begonnen winkeliers en buurten zich te organiseren en gezamenlijk de wacht te houden. Nile TV had speciale uitzendingen waarin betrapte dieven langdurig en herkenbaar in beeld werden gebracht, een soort digitale schandpaal. Ook verscheen het leger om orde te houden, al bleef

hun precieze rol en positie nog lang onduidelijk.

Toen ik op zaterdagochtend door het centrum van Cairo liep hing er een merkwaardige stemming, een mengeling van euforie en stilte. Overal liepen kleine groepen Egyptenaren op weg naar het Tahrirplein die zich een weg baanden langs smeulende voertuigen en tanks. Tegelijkertijd opende een beperkt aantal winkels haar deuren en reden enkele auto's, voorzichtig pogend het dagelijks leven weer op te pakken. Welke kant zou Egypte op gaan, blijvend verzet of terugkeer naar het dagelijks leven? 's Avonds stelde ik deze vraag aan het Egyptische personeel van mijn hotel. Hun mening was inmiddels in hoog tempo aan het veranderen. Hoe plaats je zo'n massale, nabije uiting van onvrede na dertig jaar onder Hosni Mubarak te hebben geleefd? De volgende ochtend stond een receptioniste resoluut op: *"Vandaag werk ik niet. Vandaag ga ik samen met mijn volk demonstreren"*. Andere personeelsleden kozen ervoor om binnen te blijven, uit noodzaak ('wie zorgt er anders voor de zaak?'), uit onmacht ('mijn familie heeft me verboden de straat op te gaan') of uit onwil ('er verandert toch niets'). Hier vergezelden ze ons, de toeristen, rondom de beeldbuis.

Want nadat op zaterdagmiddag om 16:00 de avondklok inging, wilde niemand meer naar buiten. Vanaf het balkon-raam zagen we een groep van ca. 10 winkeliers op de straathoek met knuppels, circuszweepen en geweren de straat bewaken tegen plundersaars. Dit was nodig. De nacht ervoor waren diverse winkels opengebroken en de afwezigheid van politie zorgde voor een steeds onveiligere klimaat. Toch werd deze alternatieve

buurtmobilisatie door ons al vanaf het begin gewantrouwd, en niet voor niets, zoals al snel zou blijken. Toen een andere (mannelijke) toerist om 23:00 de deur van het hotel uitstapte werd hij onmiddellijk besprongen door een grote groep mannen die allen hun mes tegen zijn keel aandrukten. *"Wie ben je? Wat doe je hier? Jij bent een dief! Een buitenlander? Bewijs het! Hoe weten wij dat je hier niet komt om ons te bestelen?"* Het was een uiterst gespannen situatie die uiteindelijk (na hogere interventie en met veel geluk) met een sissier afliep. Toch was de betekenis van deze gebeurtenis voor ons helder: **zonder politie en in een periode waarin op zo'n grote schaal geweldsmisdrijven plaatsvonden konden wij geen bescherming noch rechtspraak verwachten. Het recht van de sterkste heerste. Het was tijd om te gaan!**

Tussen 16:00 en 08:00 gold de avondklok en mochten we ons officieel niet buiten bevinden. Niet iedereen hield zich hier aan: de avonden en nachten werden geclaimd door steeds groter wordende rivaliserende bendes en buurtwachten. Overdag boden demonstranten ons vanwege hun

grote aantal een zekere bescherming. Zelfs in het heetst van de strijd werden wij toeristen nog constant op straat begroet: *"Welcome to Egypt!"*. Mensen spraken ons aan en geboden ons terug naar binnen te gaan, desnoods geëscorteerd door henzelf. Het was niet veilig op straat, zeiden ze. Een jongen liet zijn gebroken hand zien waar hij al sinds vrijdagmiddag tevergeefs medische hulp voor probeerde te zoeken. Met name in de binnenstad van Cairo bleven de meeste winkels en alle overheidsinstanties na het weekend (van vrijdag en zaterdag) dicht.

's Ochtends vroeg was meestal al duidelijk hoe de dag zou gaan verlopen. Waar Cairo normaliter wordt geteisterd door ernstige files en andere verkeersopstoppingen, zagen we op de Egyptische Nile TV verlaten wegen. Blijkbaar had men collectief

besloten thuis te blijven. Ook brachten nieuwszenders nauwelijks hoopvolle berichten. Mubarak deed concessies maar onvoldoende. Het leger liet op zondag gevechtsvliegtuigen laag boven het Tahrirplein vliegen maar beangstigde niemand (behalve ons, de nabijgelegen hotelgasten wier verblijfplaats plotseling aan alle kanten hevig schudde). De politie maakte voorzichtig zijn rentree om plundersaars te berechten en dit vond iedereen wel best.

Demonstranten losten elkaar af en bleven uit alle delen van de bevolking afkomstig (al nam het percentage vrouwen en kinderen wel gestaag af). 's Nachts werd het wel steeds onveilig, maar buurtwachten bleken met wegbarricades en een verbeterde organisatie hard op weg om de situatie te stabiliseren. Op zondag zag ik al overal schoonmaak-

ploegen bemand door vrijwilligers, bezig de stad op te ruimen. De roep om revolutie en grootschalige verandering nam alleen maar toe.

Voor mij kwam het meest betekenisvolle nieuwsbericht op zondagavond toen BBC World alle buitenlanders adviseerde Egypte zo snel mogelijk te verlaten. Op dit moment zaten we al twee volle dagen in het hotel. Alleen 's ochtends en in de voormiddag, als het relatief veilig was, maakten we korte wandelingen door de stad om nieuwe dagrantsoenen in te slaan. Daarna bleven we meestal binnen. Het bericht van de BBC kwam voor veel toeristen als een schok. Blijkbaar was de situatie toch ernstiger dan gedacht. We zagen en hoorden op straat en via de televisie wel het een en ander, maar door het gebrek aan communicatie-mogelijkheden, had niemand een goed overzicht van de werkelijke situatie.

Vertrek uit Egypte

Toen ik op maandagochtend naar het vliegveld afreisde had ik dan ook geen enkel idee wat ik kon verwachten.

Nieuwszenders berichtten haast alleen over het Tahrirplein en de politieke ontwikkelingen, maar verhaalden nauwelijks over de omstandigheden op het vliegveld, de voedsel- en brandstofvoorziening en andere essentiële zaken. Prijzen waren inmiddels licht gestegen maar het was in het centrum van Cairo nog steeds mogelijk om tegen redelijke prijzen levensmiddelen te kopen. Geldautomaten waren echter al sinds vrijdagmiddag in heel Egypte buiten werking.

Op het internationale vliegveld van Cairo was de situatie in veel opzichten nijpender dan in Cairo zelf. Massa's buitenlanders en de Egyptische elite probeerden halsoverkop het land te verlaten. De waarde van een vliegticket werd

onderhandelbaar en werd bepaald op basis van vraag en aanbod. Over mijn al maanden eerder geboekte vlucht hoorde ik EgyptAir-personeel het volgende zeggen: *"Heb je een vlucht naar Amsterdam geboekt? Datum maakt niet uit. Als er een vliegtuig vertrekt moet je naar de vertrekbalie komen en mag je meevliegen. Vol is vol, dus wees er snel bij"*.

Op het vliegveld waren geopende wisselkantoren, een kleine slecht bevoorradde winkel (die na 15:00 water, chips, chocolade en souvenirs verkocht), twee grote televisieschermen, diverse fastfoodketens (alle zonder eten maar met thee en koffie) en niet werkende telefoons en geldautomaten. Hierdoor was het alleen mogelijk een vliegticket te bemachtigen door contant te betalen (wat het merendeel niet kon) of door iemand buiten Egypte een ticket te laten aanschaffen. Deze laatste optie is uiteindelijk mijn redding geweest.

Het vliegveld was vol onzekerheden. Sommige ambassades (waaronder de Nederlandse) boden enige

consulaire ondersteuning; sommige landen zonden extra chartervluchten (Nederland niet). Sommige reizigers hadden voldoende geld, eten en drinken bij zich (zoals ikzelf gelukkig) en anderen leden. Ik ben toeristen tegengekomen die al drie dagen op het vliegveld waren en inmiddels op een dagrantsoen van drie biscuitjes overleefden. Ook ontmoette ik toeristen met gezondheidsproblemen die, omdat ze niet over de juiste nationaliteit

beschikten, niet met spoed een vlucht naar een land met werkende ziekenhuizen konden nemen. Sommige gevallen waren schrijnend, al slaagde het merendeel er wel in om binnen een à drie dagen weg te komen.

Op maandag kwam de nationale ondersteuning (voor Westerlingen, Japanners en Chinezen, niet voor hen afkomstig uit het Midden-Oosten of elders) bovendien langzaam op gang. Duitsland en Australië deelden voedselpakketten uit aan hun ingezetenen en verdeelden de restanten onder hongerige andere nationaliteiten. Zwitserland had enkele plaatsen over op haar chartervlucht en bood deze kosteloos aan enkele Australiërs aan. De Britten hadden 24 uur per dag personeel rondlopen op het vliegveld dat gratis advies bood aan reizigers van alle nationaliteiten.

Uiteindelijk was het hun advies dat mijn redding bleek. Vertegenwoordigers van de Britse ambassade vertelden mij dat het gerucht ging dat EgyptAir op dinsdag (de dag van mijn geplande vlucht) zou gaan staken. Dit zou niemand hebben verwonderd. Op voorgaande dagen viel ruim de helft van hun vluchten uit (in tegenstelling tot andere luchtvaartmaatschappijen, die doorgaans wel vlogen) en het was overduidelijk dat men zich op korte

termijn zou gaan verzetten tegen de grillige arbeidsomstandigheden. Net zoals het personeel van de ritse ambassade, zag ook ik het Egyptair personeel zonder pauze dag en nacht doorwerken. In tegenstelling tot de Britten kregen de Egyptenaren echter een constante stroom van schreeuwende, soms agressieve klanten te verduren, een karig rantsoen van enkel droge kaakjes en flessen water, en (vermoedelijk) een grote bezorgdheid om het lot van vrienden en familie.

Op basis van dit stakingsgerucht besloot ik eieren voor mijn geld te kiezen en uit te wijken naar een andere luchtvaartmaatschappij. Een telefoontje later had ik een ticket voor de KLM-vlucht naar Amsterdam van dinsdagochtend die gelukkig met een uur vertraging zou vertrekken. Terwijl ik door de douane liep (en nog enkele Egyptische ponden als smeergeld moest betalen aan luchthaven-personeel) keek ik angstig om me heen. De emoties waren op het gezicht van ieder af te lezen. Zouden wij deze nachtmerrie

nu echt gaan verlaten? Pas boven de Middellandse Zee durfde ik hier voor het eerst over na te denken.

Het is bizar. Ene realiteit in, andere uit. Kaasblokjes, veiligheid en luxe vervingen traangas, geweerschoten en geweld. Naast angst en opluchting, was nieuwsgierigheid de derde, overheersende emotie op de retourvlucht naar Nederland. In Cairo en op het vliegveld hoorden we wel iets van de revolutie, maar we misten ieder overzicht. Ik voelde me in Egypte door het machtsvacuüm steeds kwetsbaarder worden als vrouwelijke, alleenreizende buitenlander zonder lokale contacten, maar op basis waarvan? De samenleving werd steeds gewelddadiger, dat was duidelijk, maar richtte zijn woede tot dusverre nog niet op toeristen (al zou dit enkele dagen later rondom het Tahrirplein wel het geval zijn). Waar alle tumult om ging werd voor mij pas in Nederland in de daaropvolgende dagen echt duidelijk. In Egypte hoorde ik enkel: "Mubarak bad man" als collectieve klacht, maar wat

voorzag men als werkend alternatief? Niemand leek het te weten. Een (Islamitische) dictatuur of democratie? Leden van de Egyptische elite die ik op maandag en dinsdag op het vliegveld en in de lucht sprak over de toekomst van hun land leken nog steeds zelfverzekerd: "De bevolking moet even uitrazen, maar er zal hierna weinig veranderen. Hopelijk kunnen we binnen een à twee maanden terugkeren naar Egypte om daar ons oude leven weer op te pakken." Wie zal er gelijk krijgen? Hoe zal Egypte er uit zien na de revolutie?

Foto's zijn intellectueel eigendom van Efosa Akenbor en Hester Borm. De hier vertoonde foto's zijn geschoten op vrijdag 28 januari 2011 te Cairo. Tekst geschreven op 8 maart 2011

